

มิลินทปัญหา

- ตอนที่ ๓ -

๐พระนาคเสนไปศึกษาพระไตรปิฎกกับพระธรรมรักขิต

ในคราวนั้นมีเศรษฐีชาวเมืองปาตลีบุตรคนหนึ่ง ได้เดินทางมาค้าขายตามชนบททั้งหลาย ครั้นขายของแล้วก็บรรทุกสินค้าใหญ่ๆลงในเกวียน ๕๐๐ เล่ม ออกเดินทางกลับเมืองปาตลีบุตร ได้เห็นพระนาคเสนออกเดินทางไป จึงให้หยุดเกวียนไว้ แล้วเข้าไปกราบนมัสการไต่ถามว่า

“ พระคุณเจ้าจะไปไหนขอรับ ? ”

พระนาคเสนตอบว่า

“ อาตมาจะไปเมืองปาตลีบุตร ”

เศรษฐีได้ฟังดังนั้นก็ตั้งใจจึงกล่าวว่า

“ ถ้าอย่างนั้นนิมนต์ไปกับโยมเถิดจะสะดวกดี ”

“ ดีแล้ว คหบดี ”

ลำดับนั้น เศรษฐีจึงจัดอาหารถวายเวลาฉันเสร็จแล้ว เศรษฐีจึงถามว่า

“ พระคุณเจ้าชื่ออะไรขอรับ ”

“ อาตมาชื่อนาคเสน ”

“ ท่านรู้พระพุทธรูปหรือ ? ”

“ อาตมารู้เฉพาะอภิธรรม ”

“ เป็นลาภอันดีของโยมแล้ว โยมก็ได้เรียนอภิธรรม ท่านก็รู้อภิธรรม ขอท่านจงแสดงอภิธรรมให้โยมฟังสักหน่อย ”

เมื่อพระนาคเสนแสดงอภิธรรมจบลงเศรษฐีก็ได้สำเร็จพระโสดาบัน แล้วพากันออกเดินทางต่อไป ครั้นไปถึงที่ใกล้เมืองปาตลีบุตร เศรษฐีจึงกล่าวว่า

“ ข้าแต่พระนาคเสน ทางนั้นเป็นทางไปสู่โคศการาม พระผู้เป็นเจ้าจงไปทางนี้เถิด แต่ทว่าอย่าเพิ่งไปก่อน ขอนิมนต์ให้พรแก่โยมสักอย่างหนึ่งเถิด ”

พระนาคเสนตอบว่า

“ อาตมาเป็นบรรพชิต จักให้พรอะไรได้ ”

“ พรใดที่สมควรแก่สมณะ ขอท่านจงให้พรนั้น ”

“ ถ้ากระนั้นโยมจงรับเอาพร คือ **การกุศล อย่าประมาทลืมนั่นในการกุศล พรอันนี้มีผลโดยสุจริต** ”

ขณะนั้นเศรษฐีจึงถวายผ้ากัมพลพร้อมกับบอกว่า

“ ขอท่านจงกรุณารับกัมพลอันยาว ๑๖ ศอก กว้าง ๘ ศอก ของโยมนั้นไปนุ่งห่มเถิด ”

พระนาคเสนจึงรับเอาผ้านั้นไว้ ส่วนว่าเศรษฐีถวายนมัสการแล้ว จึงกราบลามาสู่ปาตลีบุตรนคร

ส่วนพระนาคเสนก็ออกเดินทางไปสู่สำนักพระธรรมรักขิตที่โคศการาม กราบไหว้แล้วจึงเรียนว่า

“ ขอท่านได้โปรดสอนพระพุทธรูปจะให้กระผมด้วยเถิดครับ ”

๐ศึกษาร่วมกับภิกษุชาวลังกา

ในคราวนั้น ยังมีภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าพระติสสทัตตะ ได้เรียนพระพุทธรูปเป็นภาษาสิงหล ในเมืองลังกาจบแล้วปรารถนาจะเรียนพระพุทธรูปอันเป็นภาษามคธ จึงโดยสารสำเภามาสู่สำนักพระธรรมรักขิตนี้ เมื่อกราบไหว้แล้วจึงกล่าวว่า

“ กระผมมาจากที่ไกล ขอท่านจงบอกพระพุทธรูปให้แก่กระผมด้วยเถิด ”

“ เธอกับพระติสสทัตตะควรเรียนพระพุทธรูปด้วยกัน จะได้เป็นเพื่อนสาธยายด้วยกันอย่างร่าเริงไปเลย ”

พระนาคเสนจึงกล่าวว่า

“ กระผมมีอาจที่จะเรียนพระพุทธรูปพร้อมกันด้วยคำภาษาสิงหลได้ ด้วยพระติสสทัตตะนี้เจรจาเป็นภาษาสิงหล ”

เป็นคำถามว่า เหตุไฉนเมื่อพระอาจารย์ว่าจะให้พระติสสทัตตะกับพระนาคเสนเรียนพระพุทธรูปพร้อมกัน พระนาคเสนนั้นว่าไม่เรียนพร้อมกัน ด้วยพระติสสทัตตะกล่าวคำภาษา

สิงหล (อันเป็นภาษาชาวลังกา)

แก้ความนั้นว่า พระนาคเสนเข้าใจว่าอาจารย์คงจะบอกพระพุทธวจนะเป็นภาษาสิงหล ด้วยภาษาสิงหลนี้เป็นคำวิเศษณ์แล้วว่าชาวประเทศสาครราชธานีจะไม่เข้าใจ พระนาคเสนนั้นตั้งใจจะเรียนพระพุทธวจนะที่จะให้เข้าใจของชาวสาครนคร มีพระเจ้ามิลินท์เป็นประธาน

พระธรรมรักขิตจึงบอกขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ ว่า

“ เธอจงเรียนพร้อมกับพระติสสทัตตะเพราะพระติสสทัตตะเป็นบัณฑิต ไม่ใช่ผู้ไม่รู้จักภาษา ”

พระนาคเสนจึงคิดได้ว่าอาจารย์คงไม่บอกเป็นภาษาสิงหลดอก อาจจะบอกเป็นภาษามคธ เราคิดเสียแล้ว จะต้องขอโทษพระติสสทัตตะ เมื่อพระนาคเสนคิดได้เช่นนั้น จึงกราบขอโทษแล้วเริ่มเรียนพระพุทธวจนะพร้อมกัน โดยเรียนอยู่ ๓ เดือนก็จบพระไตรปิฎก ชักซ้อมอีก ๓ เดือนก็ชำนาญ

□พระนาคเสนสำเร็จพระอรหันต์

ฝ่ายพระธรรมรักขิตเห็นพระนาคเสนยังเป็นปุถุชนอยู่ จึงมีเถรวาจาเป็นทางจะให้รู้โดยคำอุปมาว่า

“ นี่แน่ นาคเสน ธรรมดาว่านายโคบาลได้แต่เลี้ยงโค ไม่ได้รู้รสแห่งนมโค มีแต่ผู้อื่นได้ดื่มรสแห่งนมโค ฉันใด ปุถุชนที่หนาแน่นไปด้วยกิเลส ถึงแม้จะทรงพระไตรปิฎก ก็มีได้รู้รสแห่งสามัญผล คือ มรรคผล อันควรแก่สมณะเปรียบเหมือนกับนายโคบาล ที่รับจ้างเลี้ยงโคและรีดนมโคขาย แต่มิได้เคยลิ้มชิมรสแห่งนมโค ฉันนั้น ”

พระนาคเสนได้ฟังคำเช่นนั้นก็เข้าใจ จึงมีวาจาว่า “ คำสั่งสอนของท่านเท่านั้นพอแล้วขอรับ ” ท่านกล่าวเพียงเท่านี้แล้วก็ลามาสู่อาวาส ต่อมาก็ได้พยายามเจริญสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ช้าก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณ ในเวลากลางคืนอันเป็นวันที่พระธรรมรักขิตให้นัยนั้นเอง ในขณะที่พระนาคเสนสำเร็จพระอรหันต์นั้น ได้เกิดเหตุอัศจรรย์ แผ่นดินอันใหญ่ที่กัปปนสี่แสนหัวน้าว ไหลมหาสมุทรสาครก็ตีฟองนองระลอก ยอดภูเขาที่โอนอ่อนโยกคลอนไปมา เทวดาอินทร์พรหมทั้งหลายก็ดับมือสาธุการ ห่าฝนทิพย์จุณจันทน์และดอกไม้ทิพย์ ก็ตกลงมาบูชาในกาลนั้น

□พระอรหันต์ให้ทูตไปตามพระนาคเสน

เมื่อพระนาคเสนได้สำเร็จพระอรหันต์แล้ว พระอรหันต์ ๑๐๐ โกฏิก็ไปประชุมกันที่ถ้ำรักขิต เลณะในภูเขาหิมพานต์ แล้วส่งทูตไปตามพระนาคเสน

เมื่อพระนาคเสนทราบแล้ว ก็หายวับจากอโศการาม มาปรากฏข้างหน้าพระอรหันต์ ๑๐๐ โกฏิ ที่ถ้ำรักขิตเลณะในภูเขาหิมพานต์ กราบไหว้พระอรหันต์ทั้งหลายแล้วจึงถามว่า

“ เพราะเหตุไรขอรับ จึงให้ทูตไปตามกระผมมา ? ”

พระอรหันต์ผู้เป็นหัวหน้าตอบว่า

“ เป็นเพราะมิลินทราชาเบียดเบียนพวกเราด้วยการไต่ถามปัญหา เธอจงไปทรมานมิลินทรราชานั้นเถิด ”

พระนาคเสนจึงเรียกว่า

“ อย่างว่าแต่มิลินทราชาเลยบรรดาพระราชในชมพูทวีปทั้งสิ้น ที่มีปัญหาเหมือนมิลินทรราชานี้ จะซักถามปัญหาด้านลึกประการใด กระผมจะแก้ให้สิ้นสงสัย ให้มีพระทัยยินดีด้วยการแก้ปัญหา ขอพระเถระเจ้าทั้งหลายจงไปสู่สาครนคร ด้วยความไม่สะดุ้งกลัวเถิด ”

□พระเจ้ามิลินท์เสด็จไปถามปัญหาพระอายุบาล

ในคราวนั้น ยังมีพระมหาเถระองค์หนึ่งมีชื่อว่า พระอายุบาล ท่านเป็นผู้ชำนาญในนิกายทั้ง ๕ (ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตนิกาย ขุททกนิกาย) ได้อาศัยอยู่ที่อสงไขยบริเวณ

ฝ่ายพระเจ้ามิลินทร์ทรงดำริว่า ราตรีนี้ดีมาก เราควรจะไปหาสมณพราหมณ์ เจ้าหมู่เจ้าคณะคณาจารย์ใดดีหนอ ใครหนอจะสามารถสนทนากับเราได้ ใครหนอจะสามารถตัดความสงสัยของเราได้ ทรงดำริแล้วก็โปรดมีพระราชโองการตรัสถาม พวกราชบริพารโยนกทั้ง ๕๐๐ ก็กราบทูลว่า

“ มีพระเถระอยู่องค์หนึ่งชื่อว่าพระอายุบาล ท่านเป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีการแสดงธรรมวิจิตรมีปฏิภาณดี ชำนาญในนิกายทั้ง ๕ อยู่ที่อสงไขยบริเวณ ขอมหาราชเจ้าจงเสด็จไปถามปัญหาต่อพระอายุบาลเถิด พระเจ้าข้า ”

“ ถ้าอย่างนั้นขอจงไปแจ้งให้พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทราบก่อน ”

ลำดับนั้น เณรน้อยผู้มาด้วยจึงใช้ให้คนไปแจ้งแก่พระอายุบาลว่า พระเจ้ามีลืบทจะเสด็จมาหา พระอายุบาลตอบว่า เณรน้อยผู้มาด้วย

ต่อจากนั้นพระเจ้ามีลืบทพร้อมด้วยหมู่โยนกเสนา ๕๐๐ ก็เสด็จขึ้นรถไปทอสงไขยบริเวณเมื่อไปถึงจึงตรัสสั่งให้หยุดรถทรงไว้ เสด็จไปด้วยพระบาทเปล่าเข้าสู่สำนักพระอายุบาลนมัสการแล้วกระทำปฏิสันถารโอภาปราศรัยกันไปมา จึงมีพระราชดำรัสตรัสถามว่า

“ ข้าแต่พระอายุบาล บรรพชาที่มีประโยชน์อย่างไร อะไรเป็นประโยชน์เยี่ยมของท่าน ? ” พระอายุบาลตอบว่า

“ ขอถวายพระพร มหาบพิตรพระราชสมภาร การบรรพชาที่มีประโยชน์เพื่อจะได้ประพฤติธรรม ประพฤติความสงบ อันจะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่เทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย ”

“ ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า คุณให้ผู้ที่ประพฤติธรรม ประพฤติความสงบ จะมีคุณวิเศษบ้างหรือไม่ ? ”

จำนวนคฤหัสถ์ผู้ได้มรรคผล

“ ขอถวายพระพร คฤหัสถ์ที่ประกอบไปด้วยความเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัยทรงศีล ๕ หรือศีล ๘ ไว้มั่นคง ให้ท่านและภาวนาอุตสาห์ฟังธรรม ก็จัดว่าประพฤติให้เป็นประโยชน์เป็นผลแก่ตนเอง

ดังตัวอย่าง เมื่อครั้งองค์สมเด็จพระทศพรยังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ได้เสด็จไปยังเมืองพาราณสี โปรดประทานธรรมเทศนา **พระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร** แก่ปัญจวัคคีย์ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

ครั้งจบลงแล้วพรหมทั้ง ๑๘ โภกิได้สำเร็จมรรคผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา พรหมทั้งหลายล้วนแต่เป็นคฤหัสถ์ทั้งนั้น จะได้อุปสมบทบรรพชาหาไม่ได้

ในคราวที่พระพุทธองค์ทรงแสดง **เวสสันดรชาดก ขทิวังคชาดก ภาควิชาทศสุตร** และทรงแสดงธรรมที่ประดุสสังกัสสคร มีผู้สำเร็จมรรคผลประมาณ ๒๐ โภกิ คนทั้งหลายนั้น กับเทพยดาและพรหมทุกชั้น ล้วนแต่เป็นคฤหัสถ์ทั้งนั้น ไม่ไช่บรรพชิตเลย ”

กรรมของพระที่ถืออุตงค์

เมื่อพระอายุบาลแก้ไขดังนี้ พระเจ้ามีลืบทจึงตรัสว่า

“ ข้าแต่ท่านอายุบาล ถ้าอย่างนั้นบรรพชาก็ไม่มีประโยชน์อะไร พวกสมณะทั้งหลายที่เป็นศากยบุตรพุทธชินโรส ที่ได้บรรพชารักษาศูตงค์ต่างๆ ทำให้ลำบากกายใจนั้น ล้วนเป็นด้วยผลแห่งบาปกรรมในปางก่อนทั้งนั้น นี่แน่ ท่านอายุบาล พวกพระที่ถือ “ เอกา ” ล้วนจึงหันเหเดียว แต่ชาติก่อนเป็นโจรเที่ยวปล้นชาวบ้าน ไปแย่งชิงอาหารเขา ครั้นชาตินี้เล่า ผลกรรมนั้นคลจใจฉันหันเหเดียว ดูบรรพชานี้ไม่มีผล ถึงจะรักษาศีลรักษาดบะ รักษาพรหมจรรย์ ก็ไม่มีผลอันใดประการหนึ่งเล่า พวกที่ถืออุตงค์ “ อัปโภกาส ” คืออยู่ในกลางแจ้งนั้น เมื่อชาติก่อนต้องได้เป็นพวกปล้นบ้านเผาเรือนชาตินี้จึงไม่มีที่กินที่อยู่ ส่วนพวกถือ “ เนสชชิกอุตงค์ ” คือถือไม่นอนเป็นกิจวัตร ได้แต่เดิน ยืน นั่ง เท่านั้น พวกนั้นต้องเป็นโจรปล้นคนเดินทางไว้เมื่อชาติก่อนจับคนเดินทางได้แล้วก็ผูกมัดให้นั่งจับเฝ้าอยู่เท่านั้น โยมคิดดูซึ่งอุตงค์นี้ไม่มีผล จะเป็นศีล จะเป็นบะ จะเป็นพรหมจรรย์ก็หาไม่ได้ ก็จะมีบรรพชารักษาศูตงค์ไปเพื่ออะไร ปฏิบัติในเพศคฤหัสถ์ก็ได้มรรคผลเหมือนกัน เป็นคฤหัสถ์อยู่ดีกว่าหรือ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ? ”

เมื่อพระเจ้ามีลืบทตรัสอย่างนี้ พระอายุบาลก็ชี้ครุฑที่เจดีย์ตอบจึงนั่งนิ่งไป มิได้ถวายพระพรโต้ตอบต่อข้อปัญหานี้ พวกโยนก ๕๐๐ จึงกราบทูลขึ้นว่า

“ ข้าแต่มหาราชาเจ้า พระภิกษุองค์นี้เป็นนักปราชญ์ ได้สดับเล่าเรียนมาก แต่ไม่แกว้กล่าวที่จะวิสันหา จึงมิได้โต้ตอบต่อคำถามของพระองค์ ”

พระเจ้ามีลืบทได้ฟังคำข้าราชการพาราณสีก็หาสนใจไม่ ทอดพระเนตรดูแต่พระอายุบาล เห็นพระอายุบาลนั่งอยู่ก็ทรงพระสรวล(หัวเราะ) พร้อมกับดบพระหัตถ์ตรัสเย้ยว่า

“ ขมพฐทวีปว่างเปล่าเสียแล้ว ไม่มีสมณพราหมณ์ เจ้าหมู่เจ้าคณะ คณาจารย์ใด ๆ อาจสนทนากับเราได้ อาจแก้ความสงสัยของเราได้เลย เห็นที่จะสิ้นสุดครั้งนี้แล้วหนอ... ”

ฝ่ายหมู่โยนกได้ฟังก็มีได้ตอบคำสนองพระราชโองการ ส่วนพระอายุบาลได้เห็นอาการของพระเจ้ามีลืบทอย่างนั้น จึงคิดว่าเราเป็นสมณะไม่สมควรทะเลาะโต้เถียงกับใคร ที่จริงปัญหานี้จะวิสันหาให้ฟังอีกก็ได้แต่เป็นเพราะพระราชอาณัติปัญหาที่ไม่ควรถาม คิดอย่างนี้แล้วจึงเก็บอาสนะลุกไปเสีย

หลังจากพระเจ้ามีลืบทเสด็จเข้าสู่พระนครแล้ว จึงทรงดำริว่า จะต้องมียกของค์ใดองค์หนึ่ง

อาจสนทนากับเราได้อย่างไม่สงสัย จึงตรัสถามเนมิติดิยอำมาตย์ขึ้นอีกว่า
“ เนมิเต เนมิติดิยะ ภิกษุผู้จะโต้ตอบกับเราได้ ยังมีอยู่อีกหรือไม่? ”

๐กิตติศัพท์ของพระนาคเสน

ในคราวนั้น พระนาคเสนผู้ห้อมล้อมด้วยหมู่สมณะ ผู้เป็นเจ้าของหมู่เจ้าคณะคณาจารย์ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงปรากฏ มียศบริวารชำนานูในพระไตรปิฎก สำเร็จไตรเพท มีความรู้แตกฉาน มีอาคมพร้อม สำเร็จปฏิสัมภิทาญาณ ทรงไว้ซึ่งพระปริยัติธรรมในศาสนาขององค์สมเด็จพระบรมศาสดา อันประกอบด้วยองค์ ๙ ถึงแล้วซึ่งบารมีญาณ

เป็นผู้ไม่หวั่นไหวต่อเหตุการณ์ทั้งปวงเหมือนกับพญาเขาสีเนรราช องค์อาจตั้งราชสีห์ มีใจสงบระงับเป็นอันดี มีปรีชาญาณล้ำเลิศ ย้ายเสียซึ่งถ้อยคำอันเป็นปฏิปักษ์แก่พระพุทธศาสนาได้อย่างเด็ดขาด

เป็นผู้ฉลาดในอุบายแนะนำ ชำนาญในอรรถธรรมทั้งปวง ไม่มีผู้ต่อสู้ ไม่มีผู้กั้นกางได้ ไม่มีผู้ล่วงเกินได้ ละเสียซึ่งสิ่งที่เป็นข้าศึกทั้งปวง กระทำซึ่งแสงสว่างให้เกิด กำจัดเสียซึ่งความมืด

เป็นผู้มีถ้อยคำประเสริฐ แดกฉานในอรรถ ธรรม นิรุตติ ปฏิภาณ ล่วงลถึงซึ่งบารมีญาณ มีปรีชาญาณเปรียบดังลูกคลื่นในท้องมหาสมุทร เป็นผู้สูงกว่าหมู่คณะทั้งหลาย ล่วงรู้ลัทธิของหมู่คณะที่ไม่ดีทั้งหลาย ย้ายเสียซึ่งลัทธิเดิรภัยทั้งปวง

เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลมแก่งวลล้ำสามารถ มากไปด้วยความสุขกายสบายใจเป็นผู้ทำสงฆ์ให้ดังงาม

เป็นพระอรหันต์ผู้ล้ำเลิศ เป็นที่สักการบูชาของพุทธบริษัททั้งสี่

เป็นผู้ที่จะแสดงบาลี อรรถกถา อันทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่บัณฑิตทั้งหลายผู้มีความรู้ ผู้ประกาศคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระชินวรเจ้า อันประกอบด้วยองค์ ๙ ผู้จะเชิดชูซึ่งแก้วอันประเสริฐในพระพุทธศาสนาให้ปรากฏ

เป็นผู้จะยกขึ้นซึ่งเครื่องบูชาพระธรรมผู้จะตั้งขึ้นซึ่งยอดพระธรรม ผู้จะยกขึ้นซึ่งธงชัยคือพระธรรมผู้จะเป่าสังข์คือพระธรรม ผู้จะตีกลองคือพระธรรมให้นฤนาท ผู้จะติดกระจำปี่สีขอโทน รำมะนา ดนตรี อันได้แก่อริยสัจ ๔

เป็นผู้ที่จะขับไล่เสียงดังพญาช้าง พญาอสุภราช พญาราชสีห์ ผู้จะทำให้โลกเอิบอิ่มด้วยท่าฝนอันใหญ่ คือพระธรรมให้พิลึกกึกก้อง เรืองรองดังสายฟ้าด้วยญาณปรีชาพระนาคเสนไปถึงอสงไขยบริเวณ

เมื่อพระนาคเสนได้กราบลาพระอรหันต์ ๑๐๐ โกฏิแล้ว ก็ได้จาริกไปตามคามนิคมชนบท เทศน์โปรดประชาชนทั้งหลายโดยลำดับ ก็บรรลุถึงซึ่งสาครนครอันเป็นที่ประทับของพระเจ้ามิลินท์ ผู้เป็นปิ่นแห่งโยนก

พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเข้าอาศัยอยู่ในอสงไขยบริเวณ อันเป็นที่อยู่แห่งพระอายุบาลในกาลนั้น เพราะฉะนั้น พระโบราณจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวไว้ว่า

พระนาคเสนเถระผู้เป็นพหูสูต มีการแสดงธรรมประเสริฐ มีสติปัญญาสุขุมคัมภีรภาพ แก่งวลล้ำสามารถในที่ประชุมชน ฉลาดในเหตุผลทั้งปวง มีปฏิภาณว่องไวหาผู้เปรียบมิได้ ทรงไว้ซึ่งพระไตรปิฎกอันประเสริฐ มีหมู่พระภิกษุสงฆ์ล้วนแต่ทรงพระไตรปิฎกห้อมล้อมเป็นบริวาร ได้ไปถึงอสงไขยบริเวณ แล้วพักอยู่ในที่นั้น

พระนาคเสนเถระนั้น ห้อมล้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงคุณธรรม เทียงตรงดังดาซัง ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งใด เหมือนกับพญาไกรสรราชสีห์ในป่าใหญ่ ฉะนั้น พระนาคเสนนั้นเป็นผู้มีปัญญาลึกซึ้ง มีความฉลาดรอบคอบในสิ่งที่ควรและไม่ควรทั้งปวง เป็นผู้ประกาศซึ่งอรรถธรรมอันล้ำเลิศ มีคุณธรรมปรากฏไปในชมพูทวีปทั้งสิ้น เป็นพหูสูตทรงพระไตรปิฎก ไม่มีผู้เสมอเหมือนดังนี้

๐พระเจ้ามิลินท์ได้ยินชื่อทรงตกพระทัยกลัว

ในคราวนั้น เทวมันติอำมาตย์ก็ได้ฟังข่าวเล่าลือ ซึ่งเกียรติคุณของพระนาคเสนดังแสดงมา จึงกราบทูลพระเจ้ามิลินท์ว่า

“ ขอได้โปรดก่อนเถิดมหาราชเจ้า บัดนี้มีข่าวเล่าลือว่า มีพระภิกษุองค์หนึ่งชื่อว่า นาคเสน เป็นผู้แสดงธรรมอันวิเศษ มีสติปัญญาเฉียบแหลม แก่งวลล้ำสามารถในที่ทั้งปวง เป็นผู้สดับเล่าเรียนมาก มีถ้อยคำไพเราะเสนาะโสต มีปฏิภาณดี แดกฉานในอรรถ ธรรม นิรุตติ ปฏิภาณ ถึงซึ่งบารมีญาณ ไม่มีเทพดาอินทพรหม ผู้ใดผู้หนึ่งจะสู้ได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนุษย์พระเจ้าข้า ”

เมื่อพระเจ้ามิลินท์ได้ทรงสดับคำว่า “ พระนาคเสน ” เท่านั้นก็ตกพระทัยกลัว มีพระโลมา

ลูกชั้นขึ้นทันที พระบาทท้าวเธอจึงตรัสถามเทวมนิตยอำมาตย์ว่า

“เวลานี้พระนาคนอนอยู่ที่ไหน เราใครเห็น ขอให้พระนาคนอนทราบ?”

เทวมนิตยอำมาตย์จึงใช้ให้ทูตไปแจ้งแก่พระนาคนอนว่า พระเจ้ามิลินท์มีพระราชประสงค์จะพบเห็น เมื่อทูตไปแจ้งแก่พระเถระแล้ว พระเถระจึงตอบว่า ถ้าอย่างนั้นขอจงเสด็จมาเถิด

๐พระเจ้ามิลินท์เสด็จไปหาพระนาคนอน

ลำดับนั้น พระเจ้ามิลินท์ก็ห้อมล้อมด้วยข้าราชการบริพารชาวโยนก ๕๐๐ เสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่ง พร้อมด้วยพลนิกรเป็นอันมาก เสด็จไปหาพระนาคนอนที่อสงไขยบริเวณ

คราวนั้น พระนาคนอนกับพระภิกษุ ๘ หมื่นองค์ ได้นั่งพักอยู่ที่โรงกลมกว้างใหญ่ พอพระเจ้ามิลินท์ได้ทอดพระเนตรเห็นแต่ไกล จึงตรัสถามขึ้นว่า

“บริวารเป็นอันมากนั้นของใคร?”

เทวมนิตยะทูลตอบว่า

“บริวารเป็นอันมากนั้น เป็นบริวารของพระนาคนอน พระเจ้าข้า”

พอพระเจ้ามิลินท์ได้แลเห็นพระนาคนอนแต่ที่ไกลเท่านั้น ก็เกิดความสะดุ้งกลัว

หวาดหวั่นในพระทัย มีพระโลมชาติชูชัน(ขนลุก) เสียแล้ว

คราวนั้น พระเจ้ามิลินท์ทรงสะดุ้งตกพระทัยยิ่งนักหนา

อุปมาดังพญาช้างถูกห้อมล้อมด้วยดาบและขอ และ

เหมือนกับนาคถูกครุฑห้อมล้อมไว้

เหมือนกับสุนัขจิ้งจอกที่ถูกงูเห่าล้อมไว้

เหมือนกับหมีถูกฝูงกระบือป่าห้อมล้อม

เหมือนกับคนถูกพญานาคไล่ติดตาม

เหมือนกับหมู่เนื้อถูกเสือเหลืองไล่ติดตาม

เหมือนกับงูมาพบหมองู

เหมือนกับหนูมาพบแมว

เหมือนกับปีศาจมาพบหมอผี

เหมือนกับพระจันทร์เทพบุตรตกอยู่ในปากราหู

เหมือนกับนกอยู่ในกรง

เหมือนกับปลาอยู่ในลอบในไซ

เหมือนกับบุรุษที่ตกเข้าไปในป่าสัตว์ร้าย

เหมือนกับยักษ์ทำผิดต่อท้าวเวสสุวรรณ

เหมือนกับเทพบุตรผู้จะสิ้นอายุรู้ว่าตัวจะจติ สุดที่จะกลัวตัวสิ้น ฉะนั้น พระเจ้ามิลินท์ทอดพระเนตรเห็นพระนาคนอนแต่ไกล ให้รู้สึกหวาดกลัวอยู่ในพระทัย ฉะนั้น แต่พระบาทท้าวเธอทรงนึกว่า อย่าให้ผู้ใดผู้หนึ่งดูถูกเราได้เลย จึงได้ทรงแจ้งพระทัยตรัสขึ้นว่า

“นี่แน่ เทวมนิตยะ เธออย่าได้บอกพระนาคนอนให้แก่เราเลยว่าเป็นองค์ใด เราจะให้รู้จักพระนาคนอนเอง”

เทวมนิตยะอำมาตย์จึงกราบทูลว่า

“ขอให้โปรดทรงทราบเองเถิดพระเจ้าข้า”

ในคราวนั้น พระนาคนอนเถระได้นั่งอยู่ในท่ามกลางของพระภิกษุ ๘ หมื่นองค์ คือ นั่งอยู่ข้างหน้าของพระภิกษุ ๔ หมื่นองค์ที่มีพรรษาอ่อนกว่า แต่นั่งอยู่ข้างหลังของพระภิกษุผู้แก่กว่าอีก ๔ หมื่นองค์

ฝ่ายพระเจ้ามิลินท์ก็ทอดพระเนตรดูไปทั้งข้างหน้า ข้างหลัง ท่ามกลางของภิกษุสงฆ์ทั้งปวง ก็ได้เห็นพระนาคนอนนั่งอยู่ท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ มีกิริยาองอาจดังราชสีห์ จึงทรงทราบว่ องค์นั้นแหละเป็นพระนาคนอน จึงตรัสถามขึ้นว่า

“เทวมนิตยะ องค์นั้นในท่ามกลางนั้น หรือ..เป็นพระนาคนอน?”

เทวมนิตยะกราบทูลว่า

“ถูกแล้วพระเจ้าข้า พระองค์ทรงทราบ พระนาคนอนได้ดีแล้ว”

พระเจ้ามิลินท์ก็ทรงดีพระทัยว่า เรารู้จักพระนาคนอนด้วยตนเอง แต่พอพระบาทท้าวเธอแลเห็นพระนาคนอนเท่านั้น ก็เกิดความกลัว ความหวาดหวั่น มีพระโลมชาติชูชัน

เพราะฉะนั้น พระโหราจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวไว้ว่า

พระเจ้ามิลินท์ได้ทอดพระเนตรเห็นพระนาคนอน ผู้สมบูรณ์ด้วยจรณธรรม ผู้ได้ฝึกฝนอบรมมาเป็นอันดีแล้ว จึงตรัสขึ้นว่า

“เราได้พบเห็นสมณพราหมณ์และบัณฑิตมาเป็นอันมาก ได้สนทนากับคนทั้งหลายมา

เป็นอันมากแล้วไม่เคยมีความสะดุ้งกลัวเหมือนในวันนี้เลย วันนี้ความปราชัยพ่ายแพ้จักต้องมีแก่เราเป็นแน่ไม่สงสัย ชัยชนะจักมีแก่พระนาคนั้นแน่ เพราะจิตใจของเราไม่ตั้งอยู่เป็นปกติเหมือนแต่ก่อนเลย” ดังนี้